

Pelgrimeren in de polder

WIM HUIJSER

PELGRIMEREN
IN DE POLDER

Over mentale paden dicht bij huis

Uitgeverij Noordboek

Voor Marianne

© 2021, Wim Huijser | Uitgeverij Noordboek
Foto omslag Thomas Hontelez | Walk of Wisdom
Ontwerp omslag Barbara Jonkers
Binnenwerk Sander Pinkse Boekproductie

ISBN 978 90 5615 749 4
NUR 502 / 734

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij Noordboek, postbus 234, 8400 AE Gorredijk, Nederland – info@noordboek.nl

Noordboek is onderdeel van
20 leafdesdichten en in liet fan wanhoop bv

www.noordboek.nl
www.wimhuijser.nl

'Een enkele voetstap zal geen pad op de aarde maken, en zo zal een enkele gedachte ook geen pad in de geest vormen. Om een diep ingesleten fysiek pad te maken, lopen we opnieuw en opnieuw. Om een diep ingesleten mentaal pad te vormen moeten we steeds opnieuw nadenken over de gedachten, waarvan we willen dat die ons leven domineren.'

– Henry David Thoreau

*Pilgrim, how you journey
on the road you chose
to find out why the winds die
and where the stories go.*

*Each heart is a pilgrim,
each one wants to know
the reason why the winds die
and where the stories go.*

– Enya

'Pelgrimeren is ontvankelijk leven, waar je ook bent.'

– Marinus van den Berg

Inhoud

Inleiding – ‘Over de akker lopen’ 11

- 1 GEDENKEND OP WEG | *Brugge, die stille – Pelgrimages en de kerk – Mariabedevoort – De Kapelberg in Bergharen*** 19

WANDELTIPS Landgoed Hernen en Bergharen – Poortwandeling, Brugge

Brief Marinus 35

- 2 EEN STUKJE MEELOPEN | *De wortels van een klarinettist – Muzikale pelgrimages*** 37

Brief Wim 47

- 3 NAAR BINNEN GERICHT | *Kapellen en kathedralen – Plaats van bezinning – Stille ruimten*** 49

WANDELTIPS Kluizenarij Onze Lieve Vrouwe van de Besloten Tuin, Warfhuizen – Algemene Begraafplaats Crooswijk, Rotterdam – Wandelroute Groene Kathedraal, Almeerderhout – Heidense kapel, Wieringen

Brief Marinus 65

- 4 IN HET HIER EN NU | *De Muir Trek – Natuurbeleving – In de Levenstuinen*** 67

WANDELTIP Muir Trek, Staatsbosbeheer

Brief Wim 77

- 5 **STIL ZIJN** | *De Airborne-pelgrimage – Beleving van stilte en duisternis – Allerzielen – Wandelen in stilte – Ben Onderweg* 79
WANDELTIPS Militair Ereveld Grebbeberg, Rhenen – Rosandepad, Oosterbeek – Heidewandeling Radio Kootwijk – Wandelroute Cultuurhistorie in Speulder- en Sprielderbos

Brief Marinus 97

- 6 **WETENSCHAPPELIJK PELGRIMEREN** | *De moderne pelgrim – Lopen in gelukzaligheid – Hardlopen* 99

Brief Wim 109

- 7 **BESCHREVEN VOETREIZEN** | *Op verhaal komen – I am goin' for a walk today* 111

Brief Marinus 119

- 8 **DOOR DOOLHOVEN EN OVER FESTIVALTERREINEN** | *Door het labrynt – Festivalroes – Polderlopers* 121

WANDELTIP Hoge Berg, Texel

Brief Wim 131

- 9 **NAAR HET PELGRIMSKLOOSTER** | *Walk of Wisdom – Mindset – Voet voor voeten* 133

WANDELTIPS Walk of Wisdom, rond Nijmegen – Trage Tocht Plasmolen

Brief Marinus 153

- 10 **IN HET HEILIGE SPOOR** | *Gelukkigerwijspad – Langs heilige plaatsen – Op stap met Irene – Routes die tot nadenken stemmen – Krachtbomen* 155

WANDELTIPS Geertje Arendspad en Gelukkigerwijspad – Bonifatius Kloosterpad – Jabikspaad – Podagrystenpad – Pelgrimspad – Jacobsweg Thuredrecht – Hilligenpad – Peerkepad – Camino St.

Odulphus – Westerborkpad – Pad van de Vrijheid – Overasseltse en Hatertse Vennen

Brief Wim 171

- 11 PELGRIMEREN IS EEN KUNST | Sporen achterlaten – Museumbezoek – Wandelkunstenaars – Kruiswegen 173**
WANDELTIP Wandelnetwerk Twente

Brief Marinus 185

- 12 OP HEILIGE GROND | Michaeling – Groundhoppers 187**
WANDELTIPS Wageningse Engpad – Parkenpad, Arnhem

Brief Wim 195

- 13 EIGENTIJDSE PELGRIMAGES | Sint Janstocht – Virtueel pelgrimeren – Liturgische survival – Wandelcoaching – Legpuzzels 197**
WANDELTIP Sint Janstocht, Wageningen

Brief Marinus 211

- 14 DE KRACHT VAN HERHALING | Rustgevende zekerheid – Ommetjes – Wandelen voor het werk uit 213**

Brief Wim 223

- 15 PELGRIMEREN IN CORONATIJD | Loops from Osdorp – Nieuwe paden bewandelen – Lusjes lopen 225**

Brief Marinus 234

Nawoord 235

Noten 238

Fotoverantwoording 240

INLEIDING

‘Over de akker lopen’

Als iets duidelijk is, dan is het dat wandelen de laatste jaren een hoge vlucht heeft genomen. Voor de een is het een activiteit die je samen doet, andere wandelaars gaan het liefst solitair. Er zijn ook mensen voor wie wandelen bijna een geloof of een bestemming is. Zo heeft iedereen zijn eigen doel, of dat nu het uitlopen van de Nijmeegse Vierdaagse is of het voltooien van een pelgrimsroute.

De stadswandelaar combineert zijn tocht met een bezoek aan de supermarkt of een museum, en zondagmiddagwandelaars trekken er alleen op uit als het mooi weer is. Terwijl veruit de meeste wandelaars bevrediging vinden in het ervaren van vrijheid, rust en ruimte, is het de pelgrim die nog een stapje verder gaat.

Ooit moest de mens te voet op zoek naar voedsel. Vrouwen verzamelden vruchten, kruiden en eetbare planten, terwijl de mannen op jacht gingen. De eerste levensbehoeften waren eten, drinken en onderdak. Bij al het jagen en verzamelen ging het maar om één ding: overleven.

Met hun grote legers marcheerden de Grieken honderden en soms duizenden kilometers om andere landen te bezetten. Datzelfde deden de Romeinen. Als eersten in de Europese geschiedenis legden zij geplaveide wegen aan. Daardoor ontstond een netwerk van verharde wegen waarover het voetvolk zich verplaatste. Mijlpalen gaven de afstanden aan.

Aan het einde van de achttiende eeuw merkte Jean-Jacques Rous-

seau, als een van de bekende grondleggers van pelgrimeren, op dat hij alleen kon mediteren wanneer hij liep: ‘Hou ik daarmee op dan hou ik op met denken, mijn geest werkt alleen samen met mijn benen.’

Ook Ludwig van Beethoven maakte tussen het componeren door lange wandelingen door de bossige valleien van Wenen om ruimte te scheppen voor nieuwe inspiratie. Daarna bezongen ook denkers en dichters – van Wordsworth tot Nietzsche, van Thoreau tot Muir – de lof van het wandelen en probeerden zij de waarde ervan te duiden.

Het was het tijdperk van de industriële revolutie met de romantiek als culturele reactie daarop. Wie echter tot halverwege de achttiende eeuw lopend op weg ging, was of een pauper of een bandiet. Pas toen er betere en veiligere wegen waren, werd het lopen een gerespecteerde vorm van reizen. Toch waren het alleen nog de intellectuelen en de excentriekelingen die in die tijd ‘voor de lol’ uit wandelen gingen.

Inmiddels heeft heel Europa een infrastructuur met talloze wandelroutes. Alleen Nederland telt er al duizenden: landelijk, regionaal, lokaal, met bijbehorende boekjes, websites en apps.

Een verklaring voor de huidige wandelgolf kon de Amerikaanse kunstcriticus, cultuurhistoricus en activist Rebecca Solnit in haar 2001 verschenen boek *Wanderlust* nog niet geven.¹ Wel gaf ze daarin een uitgebreid overzicht van de betekenissen die in de loop der eeuwen

Beethoven op dagelijkse wandeling

zijn gegeven aan het wandelen als ‘bewust culturele handeling’. Sinds het verschijnen van Solnits boek is het aantal spirituele wandelaars naar pelgrimsoorden enorm toegenomen.

Toen in de middeleeuwen in heel Europa lange pelgrimstochten werden gemaakt naar heilige plaatsen, gebruikten veel pelgrims nog de oude Romeinse wegen die geleidelijk aan in verval raakten. Vaak waren zij maanden of jaren onderweg. Velen van hen zouden nooit naar huis terugkeren.

De bekendste pelgrimsroute in Europa is tegenwoordig die naar Santiago de Compostella: de Camino Francés of de Sint Jacobsroute, met het graf van de heilige Jacobus als eindbestemming. Per jaar komen er 300.000 pelgrims te voet aan, waarvan zo’n 3500 uit Nederland. Van hier naar Rome lopen jaarlijks nog slechts enkele tientallen pelgrims. Een enkeling loopt naar Jerusalem. Maar er zit duidelijk beweging in het pelgrimeren.

Ofschoon de ontkerkelijking verder toeneemt en het fenomeen pelgrim op grotere afstand is komen te staan van de katholieke heiligencultus, heeft de secularisering van de moderne samenleving tegelijk nieuwe bedevaarten en sacrale plaatsen gecreëerd die tegemoetkomen aan nieuwe behoeften aan religiositeit.

In Nederland verheugen pelgrimsdoelen als Wittem en de Heilige Eik bij Oirschot zich al in een toenemende belangstelling. Ook Rooms-Katholieke organisaties adverteren weer met begeleide (vernieuwde) culten en rituelen. De Nederlandse deeltrajecten van de Camino leidden in Roermond al tot een nieuw Jacobusheilgdom en elders worden in vergetelheid geraakte devoties als ‘religieus erfgoed’ gerevitaliseerd.

Pelgrimeren is terug van weg geweest, maar de lange pelgrimages zijn vanzelfsprekend niet voor iedereen weggelegd. Dat neemt niet weg dat ook andere wandelaars – religieus of niet – lopend op zoek kunnen gaan naar... Ja, naar wat precies?

In elk geval is pelgrimeren een algemeen menselijk fenomeen geworden: moslims gaan naar Mekka, hindoes naar de Ganges, katholieken naar Lourdes en fans van Elvis Presley naar Graceland. Graven van aansprekende personen worden jaarlijks door fans en aanhangers bezocht, oude bedevaartplaatsen worden als spirituele bestemmingen gepropageerd. Voor deze moderne pelgrims is dat geen religieus

Porta do Camiño, Santiago de Compostela

geïnspireerde bedevaart, al wordt hun bezoek in de media vaak wel met die metafoor aangeduid.

Wandelen is populairder dan ooit. Zeker in tijden van corona, waarin heel veel dagelijkse bewegingen zijn komen stil te liggen, is het voor veel mensen de ideale vorm van vrijetijdsbesteding. En sinds er veel wordt thuisgewerkt is de eigen omgeving ineens een gebied geworden waarin wandelend nog veel te ontdekken valt. Niet zozeer wandelingen naar verre oorden zijn ons doel geworden, maar vooral het ommetje in onze directe omgeving.

Tot hun verrassing stellen steeds meer mensen vast dat het ritueel van een vast rondje lopen een nieuw houvast geeft in verwarrende tijden.

Ook beleven steeds meer mensen op hun eigen manier een pelgrimage, want iedereen kan op zijn eigen bescheiden wijze een pelgrim zijn. Pelgrim, *pèlerin*, *peregrino* komt van de uitdrukking *per ager*, op-het-veld zijn of over de akker lopen. Daarvoor hoeft je niet noodzakelijk een lange, oude pelgrimsroute te bewandelen. Je kunt ook 's avonds weer in je eigen bed liggen. Sommige wandelaars beleven

een pelgrimage ook als ze het Pieterpad of een ander langeafstandswandelpad lopen. Al met al lijkt de behoefte aan pelgrimeren in ons drukke leven alleen maar groter te worden.

De algemene definitie van een pelgrimage luidt: ‘Het verlaten van het dagelijks leven voor een reis op zoek naar geestelijk welzijn’. De onderzoekers Peter Jan Margry en Charles Caspers van het Meertens Instituut stellen in hun lijvige boek *101 bedevaartplaatsen in Nederland* (2008) nog als voorwaarde ‘dat mensen deze plek bezoeken vanuit een religieuze motivatie’, maar daar moeten we in onze tijd wat rekkelijker mee omgaan.

Zoals schrijver Cees Noteboom zich al eens afvroeg toen hij in Frankrijk twee pelgrims sprak die onderweg waren naar Santiago de Compostella:

‘Beiden waren ze, puur toeval, professor, de eerste medicijnen, de andere journalistiek, en beiden waren alleen onderweg, en vanaf de Pyreneeën is dat een maand lopen. Ik vroeg hun of ze katholiek waren. De ene antwoordde op tamelijk hoge toon en met grote nadruk, meneer, ik ben *rooms* katholiek, de ander zei, nee, ik ben atheïst, ik doe dit om mijn werkend leven af te sluiten. Mocht hij geen pelgrim heten?’²

Ondanks dat pelgrimeren al lang niet meer alleen vanuit religieuze motieven wordt gedaan, is de vraag naar bedevaarten niet opgehouden. Het fenomeen kent de laatste decennia zelfs een verrassende opleving. Kennelijk heeft ook de moderne mens een grote behoefte aan dergelijke steunpunten in het leven.

Volgens het Meertens Instituut trekken in Nederland de 248 nog actieve heiligdommen honderdduizenden bezoekers, die jaarlijks een of meerdere keren een plek bezoeken. Al moet daarbij gezegd worden dat veel bezoeken – zoals aan het Amsterdamse Begijnhof – nooit werden geregistreerd.

We weten nog het meest over de omvang van groepsgewijze bedevaarten. Zo komen naar de miraculeuze Runxput van O.L. Vrouw ter Nood in Heiloo jaarlijks nog zo’n 10.000 pelgrims, maar een veelvoud daarvan bezoekt Maria en het processiepark privé.

De toenemende belangstelling voor pelgrimsoorden is volgens Margry en Caspers met name te danken aan de aandacht van de media. Het onderwerp is de laatste jaren zelfs behoorlijk *hot* en niemand hoeft er zich voor te schamen. Soms is de betekenis van een bepaalde plek zodanig uitvergroot dat het leidt tot een *selffulfilling prophecy*, zoals gebeurde met de Annabedevaart naar het ‘slapende’ pelgrimsoord Molenschot dat halverwege de jaren negentig plotse-ling veel bezoekers trok nadat een vrouw zwanger was geraakt na het opsteken van kaarsjes voor ‘Sint Anneke’.

Daarnaast zijn veel populaire en *glossy* magazines traditionele pel-grimages en Maria-oorden gaan propageren als toeristisch spirituele, sportieve of alternatieve attracties. De moderne pelgrim heeft het doel waarnaar en de vorm waarin hij op pad gaat voor het uitkiezen.

Naast stichtingen en tal van andere (kerkelijke) organisaties zetten ook de ANWB en vvv’s zich steeds meer in voor aantrekkelijke routes naar pelgrimsoorden. Soms lijkt de heropleving van een heiligdom buiten elke organisatie om te gaan, zoals gebeurde in de jaren negen-tig met de revitalisatie van de pelgrimage naar de Bonifatiusbron in Dokkum, na internationale publicaties over een ‘genezingswonder’.

Sommige pelgrims doen spirituele ervaringen op in de natuur. Anderen zoeken een nieuwe start in hun leven. Weer anderen staan voor een wending en zoeken naar nieuwe, nog ongekende krachten in zichzelf of proberen het mentale pad te bewandelen dat tot een groter bewustzijn leidt. Vaak ook liggen de ware beweegredenen veel dieper.

Zoals schrijver, spreker en pastor Marinus van den Berg zegt: ‘Je wandelt niet zozeer als tijdverdrijf, of om de tijd te doden, maar om de gegeven tijd intenser te beleven.’

Wandelen wordt daarom ook wel het tempo van de ziel genoemd. ‘Lopen loutert’ is ook een gevleugelde uitdrukking en een andere veel gehoorde uitspraak luidt: ‘Ik ging als wandelaar op weg, maar ik kwam als pelgrim terug.’ Waarmee men wil zeggen dat – gewild of ongewild – onderweg een spirituele snaar wordt geraakt.

In ieder geval is bewezen dat wandelend op pad gaan bijzonder gezond is voor lichaam en geest. Wandelen, in welke vorm dan ook, breekt allerlei stresshormonen af waardoor je eerder openstaat voor leerervaringen of negatieve gevoelens beter kunt verwerken.

Dit boek gaat niet over de lange pelgrimages die mensen vaak maar één keer in hun leven ondernemen, maar over de uiteenlopende mogelijkheden tot pelgrimeren dicht bij huis, over reeds belopen en daarmee vaak ook bezielde paden. Maar ook over de plekken en heel persoonlijke verhalen die aan het pelgrimeren verbonden kunnen zijn.

In de afgelopen twee jaar sprak ik daarover met diverse mensen die op een of andere manier geraakt zijn door het fenomeen pelgrimage. Zij zijn voor mij de ‘pelgrims in de polder’. Zo werd mijn reis – soms zwalkend, soms zijpaden bewandelend – ook een zoektocht naar de drijfveren en ervaringen van pelgrims. Verhalen die ook mij nieuwe inzichten gaven en me soms op een ander mentaal spoor brachten.

De uitbraak van het coronavirus in het vroege voorjaar van 2020 maakte het schrijven van dit boek voor mij nog urgenter. Ineens bleek de behoefte om de stilte op te zoeken, de natuur in te ademen en het verloop van de seizoenen zich te zien voltrekken groter dan ooit. In een verwarrende wereld van toenemende onrust werden veel mensen op hun eigen manier en onbewust een pelgrim in de polder.

Terwijl de wereld steeds meer tot stilstand leek te komen, onderhield ik met Marinus van den Berg tussen 16 mei en 29 juni 2020 een vrijwel dagelijkse e-mailcorrespondentie over onze eigen, kleine pelgrimages. Een aantal fragmenten daaruit is in de vorm van intermezzo’s in dit boek opgenomen.

